

УДК 346.21

АКЦІЯ ЯК СИМВОЛІЧНИЙ ОБОРОТОЗДАТНИЙ ОБ'ЄКТ ПРАВ

Андрій СМІТЮХ,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного та господарського права
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

SUMMARY

The problems of the legal nature of the stock are investigated in the article. The author makes the conclusion that one must regard the stock as a symbolic, transferable object which is a sign of the shareholder's rights. It's a res incorporales existing as a digital record at the securities account. At the same time stock is an equivalent substitute of the shareholder's investment. A share and a stock may be regarded as the general and the particular, so a stock is a kind of share and at the same time it is a kind of securities.

Key words: stock company, stock, share, securities, sign.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджуються проблеми правової природи акції. Робиться висновок про те, що акцію доцільно розглядати як символічний оборотоздатний об'єкт – знак корпоративних прав, «безтілесну річ», що об'єктивована та існує у формі електронного запису на рахунку в цінних паперах. Водночас акція є еквівалентним субститутом вкладу учасника, але не може розглядатися як знак вкладу, оскільки повністю заступає місце вкладу в межах його вартості, але не представляє його в майбутньому. Частка у статутному капіталі й акція співвідносяться як рід і вид: акції є видом часток і водночас цінними паперами.

Ключові слова: акціонерне товариство, акція, частка, цінний папір, знак.

Постановка проблеми. Частина 1 ст. 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» визначає акцію як іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів і право на отримання частини майна акціонерного товариства в разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) та законом, що регулює питання створення, діяльності й припинення акціонерних товариств.

Як відомо, цінні папери можуть існувати в документарній або бездокументарній формах, згідно з чинним законодавством, акція існує виключно в бездокументарній формі (ч. 4 ст. 3, ч. 3 ст. 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок»).

Фактично, бездокументарні цінні папери є результатом еволюції й ускладнення інституту цінних паперів і досить давно вже стали елементом повсякденної юридичної рутини, водночас вони є проблемним питанням сучасної правової доктрини.

Проблемний характер правової природи бездокументарних цінних паперів як таких накладається на специфічні проблеми розуміння акції як документа.

В основу дослідження покладено роботи таких правознавців, як Ю. Басін, В. Белов, О. Виговський, В. Кравчук, Л. Саванець, О. Швиденко та ін., а також таких авторів робіт у сфері семіотики, як Ч. Морріс, Ч. Пірс та ін.

Мета статті полягає у виробленні нового підходу до розуміння правової природи акцій, в основі якого лежатимуть категорії семіотики – науки про знаки.

Вклад основного матеріалу дослідження. Порівняння легальних визначень цінного папера, доку-

ментарного цінного папера й бездокументарного цінного папера (ч. 1 ч. 3 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок») свідчить про те, що визначення цінного папера як такого та документарного цінного папера перебувають в одному контексті (це документ певної форми з певними реквізитами), тоді як визначення бездокументарного документа, вочевидь, є радикально відмінним (це обліковий запис на рахунку).

Якщо документарні цінні папери традиційно вважалися рухомими речами, статус бездокументарних цінних паперів не є очевидним.

В. Белов [1, с. 26] і К. Лебедєв [2, с. 2] доходять висновку, що бездокументарні цінні папери не можуть бути об'єктами речових прав і правовідносин, вони «навіть умовно не можуть розглядатися як речі і, відповідно, бути об'єктом права власності та інших речових прав» [2, с. 2].

При цьому В. Белов стверджує, що права як складові бездокументарних цінних паперів оборотоздатні самі собою, невизнання об'єктності бездокументарного цінного папера призводить цього дослідника до визнання прав за цінним папером самостійного об'єкта цивільних прав [1, с. 26].

О. Виговський оголошує «право власності на обліковий запис» нонсенсом і зазначає, що «зникнення документарної оболонки залишає нам суб'єктивні майнові права, які, тим не менше, продовжують виконувати функціональне призначення цінного папера і законодавчо належать до тієї ж категоріальної одиниці» ... «бездокументарні цінні папери через повну відсутність речових елементів принципово не можуть бути віднесені до категорії рухомих речей без створення юридичної фікції, проте і не можуть вважатися звичайними об'єктами зобов'язального права» «юридично неподільний» комплекс майнових прав утворюватиме єдиний об'єкт цивільних правовідносин, що і виступатиме предметом цивільних правочинів як «цінний папір» [3, с. 96].

В. Кравчук уважає, що акція – це не документ, а насамперед право участі [4, с. 30], і водночас визнає оборотоздатність окремих корпоративних прав, посвідчених акціями як самостійних об'єктів прав [4, с. 58].

Отже, існує тенденція щодо пониження власної сутності акції на користь певних прав: бачити лише права з акції, але не саму акцію, або ставити знак рівності між акцією й комплексом прав, що вона посвідчує, або вважати акцію особливим правом участі в товаристві, визнаючи водночас оборотоздатність окремих посвідчених нею прав.

Варто зазначити, що ще Г. Шершеневич висував тезу про подвійне значення акції: як права участі в цьому торговому підприємстві (матеріальне значення) та як документа, що посвідчує це право (формальне значення), за безумовної переваги першого аспекту [5, с. 389].

За умов, коли формально-документальний аспект акції «витончається», стає проблемним, зрозумілою є спокуса звести акцію до її матеріального значення – як сукупності прав, що вона їх посвідчує, або ж певного «права участі» із посиланням на класика юридичної літератури.

Розглянемо критично точку зору про те, що акція є правом участі або втілює таке право.

На нашу думку, така точка зору є хибною, акція, як це слідує з її легального визначення, посвідчує саме конкретні корпоративні права щодо товариства, саме через ці конкретні корпоративні права вибудовується правовий зв'язок між товариством і учасником і поза цими конкретними правами цей зв'язок не існує, а перебування акції у власності певної особи є лише засобом індивідуалізації носія цих конкретних корпоративних прав. Конструкція «права на участь» у товаристві є, на нашу думку, зайвою, оскільки «участь у товаристві» – це не право, а факт.

С. Алексєєв, висловлюючи загальновизнану позицію, визначає суб'єктивне право як забезпечену юридичними обов'язками інших осіб міру дозволеної поведінки, що належить управленій особі з метою задоволення її інтересів [6, с. 114] і підкреслює, що складовими суб'єктивного права є правомочності управленної особи – на власні позитивні дії, на дії інших осіб, на домагання до інших осіб [6, с. 118].

Зрозумілим є склад правомочностей і інтереси управленної особи в тому, що стосується права власності на акцію, так само як і окремих посвідчених нею корпоративних прав. Утім зміст майнового права, яке начебто становить власне акцію, залишається нез'ясованим і, на нашу думку, не може бути з'ясованим.

Інтерес акціонера щодо визначення належності йому акції реалізується через право власності на акцію й відповідні правомочності права власності, інтереси акціонера щодо самого товариства реалізуються через окремі корпоративні права та відповідні правомочності, тоді як майнове право, яким начебто є акція, залишається змістовно пустим.

Щодо точки зору, згідно з якою акція – це сукупність або ж комплекс посвідчених нею прав, зазначимо таке.

Акція посвідчує корпоративні права щодо акціонерного товариства – емітента.

Низка дослідників висловлює тезу про те, що комплекс прав, що належить засновникам підприємства, є однаковим незалежно від виду підприємства [7, с. 38; 8, с. 64; 9, с. 149].

На нашу думку, варто погодитися з тезою про те, що правам учасників будь-яких підприємств, хоча й не будь-яких юридичних осіб, властива подібна правова природа.

Утім якщо корпоративні права держави як акціонера акціонерного товариства (далі – АТ) і держави як засновника казенного підприємства мають єдину природу, чому

відчужуватися можуть лише корпоративні права акціонера АТ? Визнання за цими правами єдиної природи вимагає визнання єдності їх правового режиму. Але відчуження прав засновника державного підприємства суперечить основам концепції державного підприємства: зміні власника державного підприємства передують його реорганізація в АТ (при приватизації) або ж у комунальне підприємство (при передачі в комунальну власність), при цьому державне підприємство припиняється.

Отже, визнання єдиної правової природи прав акціонера АТ і прав засновника державного підприємства разом із констатацією наочної відмінності між акціонерним товариством і державним підприємством (і ширше – усіма унітарними підприємствами), яка полягає в наявності акцій у першому й відсутності акцій або часток у другому, є доводом на користь того, що відчужуються не права як такі, а акція, яка є суто функціональним інструментом – оборотоздатним субстратом корпоративних прав, покликаним забезпечити корпоративний характер підприємства через можливість співіснування декількох акціонерів і їх заміни. Залишається лише з'ясувати, як саме співвідносяться акція як субстрат прав і права, що вона засвідчує, що й буде зроблено в статті.

Потрібно також зауважити, що позиція, відповідно до якої права за акцією оборотоздатні самі собою, як самостійний об'єкт цивільних прав, руйнує базове уявлення про дуалістичний характер акції як цінного папера, що передбачає існування речових прав «на папір» (права, що становлять зміст права власності на цінні папери) та зобов'язальних чи корпоративних прав «з папера» (права щодо емітента).

Загалом, на нашу думку, спроби редукції, вочевидь, специфічних правових явищ – існуючих об'єктів прав до елементарної правової конструкції – майнового права або сукупності прав є неприйнятними. Так само можна намагатися зводити до майнових прав взагалі будь-які поіменовані у ст. 177 ЦК України об'єкти прав, крім речей: гроші, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності. Утім гроші, частки в статутному капіталі, бездокументарні цінні папери, результати творчої діяльності мають власну правову природу, сутність і призначення й не можуть бути адекватно та несуперечливо описані через елементарну категорію майнових прав. Зокрема, В. Кравчук доходить висновку про те, що акція – це не документ, а насамперед певне право [4, с. 30]; акція – це документ, який засвідчує участь в АТ; акція є об'єктом цивільних правовідносин, який втілює в собі належні учаснику корпоративні права [4, с. 28]; акція – це не пакет прав, а об'єкт цивільних правовідносин, який засвідчує участь у товаристві [4, с. 31], отже, функція акції – посвідчення прав [4, с. 30]. Також цей автор визнає оборотоздатність окремих корпоративних прав, посвідчених акціями [4, с. 58]. Таку позицію не можна визнати несуперечливою.

О. Виговський, який пропонує розуміти бездокументарні цінні папери як комплекси майнових прав, визнає водночас, що «цінний папір» – це абстрактне юридичне поняття, а не предмет матеріальної дійсності за будь-якої форми існування, змістове наповнення якого визначається на нормативному та піднормативному рівнях і яке перетворює цю абстракцію на реальність цивільного обігу [3, с. 96]. Утім якщо сутність документарного цінного папера не в тому, що це рухома річ (папір), тоді як бездокументарний цінний папір не є рухомою річчю, а в тому, що будь-який цінний папір є субстратом посвідчених ним прав, незалежно від

його форми, якщо його «змістовне наповнення визначається на нормативному та піднормативному рівнях і перетворює цю абстракцію на реальність» [3, с. 96], ми вправі розглядати бездокументарні цінні папери, зокрема акції, як самостійну правову сутність – як субстрат прав, відмінний від самих прав, який є чимось іншим, ніж правом.

О. Нікіфоров зазначає, що бездокументарні цінні папери втратили статус речей, але зберегли правовий режим, властивий цінним паперам, отже, є об'єктами речових прав [10, с. 4].

В. Яроцький зауважує, що, попри відсутність матеріального носія правової інформації, конструкція власності, все ж таки, може вживатися щодо бездокументарних цінних паперів із використанням юридичного допущення, фікції [11, с. 223–224].

Схожим чином В. Посполітак робить висновок про те, що цінні папери як об'єкти цивільних прав не є речами, але охоплюються поняттям «майно», уважає за доцільне використовувати щодо бездокументарних цінних паперів концепцію «безтілесної речі», що може бути об'єктом речових прав і формою існування якої в системі обліку є інформація на рахунку в цінних паперах [12, с. 6].

Ю. Басін також підкреслює, що законодавство та правова психологія ще з часів римського права визнали поділ речей на тілесні й безтілесні, отже, настав час зараховувати бездокументарні оборотні записи про права до безтілесних об'єктів права власності [13, с. 25].

Л. Саванець уважає бездокументарні цінні папери речами в межах сходження бездокументарні цінні папери – цінні папери – речі – об'єкти цивільних прав із поширенням на них речових прав, у тому числі права власності [14, с. 256].

На нашу думку, перспективним є розуміння бездокументарних цінних паперів, зокрема акцій, як *res incorporeales* – «безтілесних речей», що існують у формі електронних записів.

До речі, П. Пісемський ще у XIX ст. зауважував, що «не є суттєвим, щоб компанія випускала документи, право участі може посвідчуватися записом імені акціонера в книгах компанії, де і відзначаються усі переходи» [15, с. 65].

Законодавець у легальних визначеннях цінного папера, документарного цінного папера та бездокументарного цінного папера не є послідовним: він розуміє цінний папір як документ, документарний цінний папір – як паперовий або електронний документ, а бездокументарний цінний папір – лише як обліковий запис, тобто виводить бездокументарні цінні папери за межі категорії документа.

Л. Саванець виходить із того, що розуміння документа не обмежується лише паперовим носієм і електронний запис теж підпадає під таке розуміння, отже, є документом [14, с. 257], відповідно, електронний запис, здійснений зберігачем цінних паперів, як форма існування бездокументарних цінних паперів є документом [14, с. 256], О. Швиденко також уважає, що запис на рахунку є документом [16, с. 9]. Утім ст. 1 Закону України «Про інформацію» у чинній редакції визначає документ як матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання в часі та просторі. Це визначення навряд чи є вдалим, оскільки в ньому протиставляються матеріальний носій та інформація, а документом визнається носій. Виникає питання: що є матеріальним носієм інформації – електронний запис як сукупність символів, що мають певне значення, або ж електронний диск, на якому цей запис фіксується, це створює, на нашу думку, простір для спекуляцій.

Тому для визнання електронного запису цінним папером – акцією не принципово, чи є він при цьому документом: він є цінним папером через пряме визнання цього законодавцем – електронний запис є формою існування, об'єктивації цінного папера. З огляду на це, можливо, більш точним було б виправлення визначення легального поняття цінного папера (цінний папір – це документ або електронний запис) і підходу до цінних паперів загалом, а не заперечення віднесення бездокументарних цінних паперів до кола власне цінних паперів.

У доктрині досить часто висловлюється думка про те, що права становлять зміст цінного папера (В. Яроцький [11, с. 223], О. Виговський [3, с. 98]), що цінний папір утілює (В.М. Кравчук [4, с. 28], Є. Крашенінніков [17, с. 56–57]) чи вміщує (В. Белов [1, с. 23], Є. Демушкіна [18, с. 20]) права, що цінні папери є оболонкою (Н. Шевченко [19, с. 31], Л. Саванець [14, с. 258]), відповідно, бездокументарні цінні папери – ідеальною оболонкою (Д. Степанов) [20, с. 133] чи то виражених, чи то інкорпорованих у них прав. Тобто, цінний папір, зокрема акція, є нібито формою існування певних (у випадку акції – корпоративних) прав, і, навпаки, права становлять зміст цінного папера. Ця теза, у свою чергу, легко може стати вихідним пунктом для розглянутих вище міркувань деяких авторів про те, що цінний папір як такий є комплексом прав або особливим майновим правом.

Утім за легальною термінологією й акції (згідно з ч. 1 ст. 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок»), і цінні папери як такі (ч. 1 ст. 3 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок») не втілюють, а посвідчують певні права.

Тобто, законодавець розуміє акцію і, ширше, цінний папір не як право, сукупність прав чи оболонку прав, а скоріше як їх посвідчення, символ чи знак.

На нашу думку, для того щоб адекватно описати співвідношення акції й посвідчуваних нею прав, варто звернутися до семіотики, тобто дисципліни, що вивчає знаки й знакові системи, або ж, як зазначив Ч. Морріс, один із її провідних представників, науки, що вивчає речі та властивості речей у їх функції слугувати знаками [21, с. 46].

Сутність знака зводиться до латинської формули *aliquid stat pro aliquo* – «щось, що стоїть замість чогось іншого», засновник семіотики Ч. Пірс визначав знак, або репрезентативен, як щось таке, що заміщує (*stands for*) собою дещо для когось у певному відношенні чи якості, причому знак заміщує об'єкт не в усіх відношеннях, але лише відсилаючи (*in reference*) до певної ідеї – базису (*ground*) репрезентативна [22, с. 48], при цьому знак не тотожний речі, що її позначає, але різниться з нею в деяких аспектах, у нього повинні бути деякі властивості, що належать йому самому по собі й не мають відношення до його репрезентативної функції, які Ч. Пірс іменує матеріальними якостями знака.

Акція чи будь-який інший цінний папір заміщує для нас посвідчувані права (у випадку акції – корпоративні), але не в усіх відношеннях, а лише в тому, що стосується ідеї оборотоздатності. Акція не є тотожною правам, які вона посвідчує, вона має власне буття (є об'єктом права власності, обліковується в депозитарній системі, зараховується на рахунки в цінних паперах, на неї може бути накладений арешт), і це буття не в усьому має відношення до репрезентативної функції акції, зокрема накладення арешту на акцію на впливає на здійснення посвідчених нею прав.

Отже, у категоріях семіотики акція є оборотоздатним знаком корпоративних прав, акція й корпоративні права пе-

ребувають у «знакових відносинах», утім акція не містить корпоративні права, не є їх оболонкою, корпоративні права не є складовими або частинами акції, отже, акція й корпоративні права не співвідносяться як частина й ціле або як форма і зміст.

Ідею про те, що цінний папір потрібно розглядати як знак, висловлювала раніше Л. Солонська, утім, на її думку, цінний папір є символом не посвідчуваних ним прав, а грошового капіталу чи матеріальної цінності, котра виступає на ринку як фондова цінність [23, с. 4]. Варто згадати також про Ю. Басіна, який прямо вказував на те, що об'єктами права власності й інших речових прав ми вважаємо й речі, і їх відчутні символи, і відчутні символи прав (гроші, цінні папери, інші відчутні предмети) [13, с. 24], схожим чином В. Лукін розглядає як знаки і гроші, і цінні папери, і деривативи [24, с. 58].

Однією з дихотомій у сфері інвестування є закріплені законодавчо в п. 15.1.81 Податкового кодексу України поділ інвестицій на капітальні (нерухомість, основні фонди, у тому числі рухоме майно, нематеріальні активи, що підлягають амортизації) та фінансові (цінні папери, корпоративні права, деривативи, інші фінансові активи, а саме валютні цінності) інвестиції. Можна бачити, що всі об'єкти фінансового інвестування є символічними оборотоздатними об'єктами або ж знаками, а разом вони становлять те, що в семіотичі йменується знаковою системою, хоча б тому, що вони описані в термінах єдиного законодавства, представляючи одне одного або ж об'єкти реального світу й мають «спільний знаменник» – грошову вартість, виражену також у знаках (грошах як універсальному засобі обміну).

Потрібно також відзначити, що Ч. Пірс ділив знаки на три основні типи: ікони, індекси й символи [22, с. 94] та низку підвидів: квалісімбум, іконічний сімбум, індексальний рема сімбум, діці-сімбум, іконічний легісімбум, індексальний рема-легісімбум, індексальний діці-легісімбум, рема-символ, діці-символ, аргумент.

Особливістю ікони є її подібність із точки зору інтерпретатора до об'єкта за відсутності будь-якого реального зв'язку з об'єктом (пейзаж як ікона місцевості), навіть більше – такий об'єкт може не існувати (фантастичний пейзаж) [22, с. 91–92, 94; 25, с. 196].

Особливістю індексу є його відповідність певному одиничному об'єктові за фактом, залежність від об'єкту й безпосередній, органічний зв'язок із ним, незалежно від усвідомлення цього зв'язку інтерпретатором (дим як індекс вогню) [22, с. 91–92, 94, 96; 25, с. 196].

Особливістю символу є те, що він є певним узагальненням, що денотує (позначає) певний загальний тип явищ і виступає як знак, тому що він усвідомлений інтерпретатором як знак, оскільки існує природна чи конвенціональна звичка його використання й розуміння як знака (білий прапор як знак капітуляції, будь-які слова будь-якої мови, які означають певні явища) [22, с. 92, 96; 25, с. 196]. Символ поєднаний зі своїм об'єктом виключно через усвідомлення розумом, що оперує символами, певної ідеї, без чого такий зв'язок є неможливим [22, с. 91–92]. Це знак, який утратив би якість знаку за відсутності інтерпретанта [22, с. 94].

Кожний конвенціональний знак, за Ч. Пірсом, є легісімбумом, це не поодинокий об'єкт, але загальний тип, про який домовилися, що він має певне значення. Кожен легісімбум означає (signifies) щось завдяки конкретному випадку його застосування, який називається «реплікою». Репліка є сімбумом, що розуміється як реально існуюча річ або подія, яка є знаком. Отже, кожен

легісімбум вимагає сімбумів, з іншого боку, кожна репліка нічого не буде значити, якщо за нею не буде стояти закон, що санкціонує її [22, с. 58–59].

Очевидно, що акція як інститут, так само, як і всі інші символічні оборотоздатні об'єкти, є, за цією класифікацією, символами, або ж легісімбумами (за класифікацією Ч. Пірса – індексальними діці-легісімбумами), які індивідуалізуються в конкретних феноменах конкретних акцій конкретних акціонерних товариств, які є репліками – сімбумами (за класифікацією Ч. Пірса – діці-сімбумами).

Отже, можна бачити, що розуміння акцій як символічних оборотоздатних об'єктів, що є знаками корпоративних прав, відповідає й засадам закону (акції посвідчують корпоративні права), і засадам традиційного дуалістичного розуміння цінних паперів (за такого підходу не відбувається змішування прав на акції та прав із акцій), і власне засадам семіотики (акції можуть бути розглянуті через призму теорії знаків).

Варто також розглянути проблему репрезентації акцій у світлі теорії знаків. Оскільки акція є бездокументарним папером та існує у формі запису на рахунок, її існування й належність підтверджується особливим документом – випискою з рахунку в цінних паперах, тобто ми отримуємо доступ не до самої акції, а до певного доказового документа.

Як зазначає Ч. Пірс, знак має перебувати в реальному зв'язку із ще одним знаком того ж об'єкта або із самим цим об'єктом [26, с. 27]. Цей реальний фізичний зв'язок знака з його об'єктом – безпосередній чи то опосередкований зв'язком з іншим знаком, Ч. Пірс називає «чистою демонстративною придатністю» (pure demonstrative application) знака [26, с. 28].

Акція, безперечно, перебуває у прямому зв'язку зі своїм об'єктом – корпоративними правами, але не є придатною для нашого спостереження. Натомість виписка з рахунку в цінних паперах, якщо розглядати її як знак акції, тобто знак знака, перебуває в опосередкованому зв'язку з корпоративними правами і є доступною для спостереження.

Отже, якщо акція є символічним оборотоздатним об'єктом прав і знаком корпоративних прав (за Ч. Пірсом – символом – легісімбумом, проявленим через конкретну репліку, яка є індексом – діці-сімбумом), то виписка з рахунку в цінних паперах є знаком знака, звичайним необоротоздатним знаком-посередником довідково-посвідчувального характеру між акцією й нами (за Ч. Пірсом – звичайним індексом – діці-сімбумом, але не реплікою символу). Потрібно зауважити, що продукування знаків другого чи третього порядку є типовим явищем семіозису.

В. Кравчук називає акцію формою фіксації майнової участі в господарському товаристві [4, с. 28]. Дійсно, акція як об'єкт прав виникає у зв'язку з тим, що певна особа передає оборотоздатне майно як вклад у власність товариства (у категоріях інвестиційного права – інвестицію) і, відповідно, втрачає право власності на таке майно. Натомість така особа набуває право власності на певний оборотоздатний еквівалент – акцію, який стає субститутом, заміником вкладу (у категоріях інвестиційного права – об'єктом інвестування). Утім варто зазначити, що, хоча акція стає еквівалентним субститутом вкладу, акція і вклад не перебувають у знакових відносинах, оскільки вклад розчинюється і майні товариства і, відтак, втрачає самостійне юридичне значення для відносин між товариством і його учасником: значення повинен замінювати об'єкт «не у всіх відношеннях, але лише відсилаючи (in reference) до певної ідеї – базису (ground) репрезентамена» [22, с. 48].

тоді як акція повністю й у всіх аспектах заступає місце вкладу в межах його вартості, але не представляє його в майбутньому.

Також потрібно відзначити, що однакова номінальна вартість і неподільність акцій, а також той факт, що кожна проста чи привілейована акція певного класу надає її власнику однаковий обсяг прав щодо товариства (ч. 1 ст. 25, ч. 1 ст. 26 Закону України «Про акціонерні товариства»), дає змогу розглядати також акцію як одиницю виміру корпоративних прав.

Щодо співвідношення акцій і часток у статутному капіталі потрібно, на нашу думку, відштовхуватися від досить поширеного уявлення про принципову їх подібність, висловлене, зокрема, В. Добровольським [27, с. 16], В. Долинською [28, с. 574], А. Майфатом [29, с. 30], В. Кравчуком, який зазначав, що їхня правова природа є аналогічною, з тією лише різницею, що за акцією визнано статус цінного папера [4, с. 28].

А. Салатко зазначає, що дореволюційне законодавство Російської Імперії, усвідомлюючи різницю між акцією та паєм, визнавало їх абсолютно однаковими за своєю юридичною природою й не робило між ними жодної відмінності, пай, отже, виконував ті ж функції, що й акція; пізніше, у першій кодифікації радянського права 1922 р., акції, що не випускалися у вигляді документа, іменувалися «паями», а підприємства, які створювалися за принципом акціонерного товариства, але не випускали акцій, звалися «пайовими товариствами», відповідно, терміни «акціонерне» та «пайове» товариство, «акція» і «пай» у ЦК УРСР 1922 р. та в усьому законодавстві про акціонерні товариства визнавалися рівноправними [30, с. 47–48].

Дійсно, спільними рисами частки й акції є те, що обидві вони: 1) існують у господарських товариствах; 2) є субститутами (замінниками) вкладів, які особи передають у власність господарських товариств з метою набуття правового зв'язку й ексклюзивних (корпоративних) прав щодо цих товариств: утрачаючи право власності на майно вкладу, особа набуває право власності на частку або акцію; 3) ідентифікують суб'єктів корпоративних прав – той, хто є власником частки або акції, є водночас суб'єктом корпоративних прав щодо товариства: статуси власника частки й учасника товариства становлять разом нерозривно пов'язану ідеальну сукупність відмінних правових статусів; 4) як акції, так і частки є оборотоздатними об'єктами; 5) частки, так само як і акції, існують у формі електронного запису і проявляють себе так само, як і акції, через знаки другого порядку – виписки, саме такий висновок можна зробити з ч. ч. 1, 2 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», відповідно до яких серед відомостей про юридичну особу, які включаються до Єдиного державного реєстру шляхом унесення записів, є дані про частки кожного із засновників (учасників).

Відмінностями акції від частки є таке: 1) акція є цінним папером, частка – ні, як наслідок, акції обліковуються й обертаються у спеціально пристосованій для обліку та обігу символічних об'єктів депозитарній системі, тоді як частки – поза її межами; 2) акції одного товариства завжди мають рівну вартість, тоді як частки – ні; 3) акції, на відміну від часток, є неподільними; 4) щодо акцій законодавство дозволяє такий специфічний вид операцій, як деномінацію у формі дроблення чи консолідації; 5) поділ капіталу на частки є ознакою господарського товариства будь-якого виду, тоді як акції емітуються лише в одному виді господарських товариств – в акціонерних товариствах.

Отже, відмінності полягають в особливих ознаках акції, порівняно з частками: акції мають усі ознаки часток і деякі додаткові ознаки. Усі акції є частками, але не всі частки є акціями, тобто частки й акції співвідносяться як рід і вид: акції є видом часток і водночас видом цінних паперів.

Висновки. Акції, як і будь-які інші бездокументарні цінні папери, потрібно розуміти як як *res incorporeales* – «безтілесні речі», що об'єктивовані й існують у формі електронних записів на рахунках у цінних паперах.

Для визнання електронного запису цінним папером – акцією не принципово, чи є він при цьому документом: він є цінним папером через пряме визнання цього законодавцем. З огляду на це доречним є виправлення легального визначення поняття цінного папера (цінний папір має визначатися як документ або електронний запис).

Акція є символічним оборотоздатним об'єктом – знаком корпоративних прав. У категоріях семіотики акція як інститут є символом – легісигнумом, проявленим через конкретні репліки (конкретні акції конкретних акціонерних товариств), які є індексами корпоративних прав – діці-сінсигнумами.

Акція перебуває у прямому зв'язку зі своїм об'єктом – корпоративними правами, але не є придатною для нашого спостереження. Натомість виписка з рахунку в цінних паперах є доступною для нашого спостереження і є знаком акції, знаком знака, тобто знаком другого порядку, звичайним необоротоздатним знаком-посередником довідково-посвідчувального характеру між акцією й нами (у категоріях семіотики – звичайним індексом – діці-сінсигнумом, але не реплікою символу).

Акція є не лише оборотоздатним знаком корпоративних прав, а водночас еквівалентним і оборотоздатним субституту вкладу. Утім акція не може розглядатися як знак вкладу, не перебуває з ним у знакових відносинах, оскільки вклад розчинюється в майні товариства й, відтак, утрачає самостійне юридичне значення для відносин між товариством і його учасником: акція повністю заступає місце вкладу в межах його вартості, але не представляє його в майбутньому.

Акцію можна розглядати як одиницю виміру корпоративних прав.

Частки у статутному капіталі й акції співвідносяться як рід і вид: акції є видом часток і водночас цінними паперами.

Частки також є символічними оборотоздатними об'єктами, їм, так само як і акціям, іншим цінним паперам, властива дуалістична схема – вони є об'єктами речових прав і водночас знаками корпоративних прав, які вони посвідчують.

Будь-яка частка є знаком прав, але лише акція є цінним папером. Акція – це частка, за якою закон визнає властивість, якість цінного папера, це частка, що «еволюціонувала» до цінного папера, через що відкриваються додаткові можливості в її оборотоздатності, підвищується мобільність її обігу.

Список використаної літератури:

1. Белов В.А. Юридическая природа бездокументарных ценных бумаг и безналичных денежных средств / В.А. Белов // Рынок ценных бумаг. – 1997. – № 5. – С. 23–26.
2. Лебедев К.К. Защита прав обладателей бездокументарных ценных бумаг (материально- и процессуально-правовые аспекты разрешения споров, связанных с отчуждением бездокументарных ценных бумаг) / К.К. Лебедев. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 167 с.

3. Виговський О.І. Бездокументарні цінні папери в системі об'єктів цивільних прав / О.І. Виговський // Право України. – 2010. – № 12. – С. 95–100.
4. Кравчук В.М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : [монографія] / В.М. Кравчук. – Львів : Край, 2009. – 464 с.
5. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права. Т. I : Введение. Торговые деятели / Г.Ф. Шершеневич. – М. : Статут, 2003. – 480 с.
6. Алексеев С. С. Общая теория права: в 2-х т. / С.С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1982. – Т. 2. – 1982. – 360 с.
7. Кібенко О. Правовий режим майна приватного підприємства / О. Кібенко // Юридичний радник. – 2005. – № 1 (3). – С. 37–41.
8. Бутрин Н.С. Поняття та зміст корпоративних прав / Н.С. Бутрин // Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав : збірник тез наукових повідомлень учасників (м. Херсон, 31 жовтня – 01 листопада 2008 року) / ред. кол. В.В. Луць, І.Е. Берестова. – К., 2009. – С. 57–65.
9. Господарське право України : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти] / [В.М. Гайворонський, В.П. Жушман, Н. В. Погорелька та ін.] ; за ред. В.М. Гайворонського та В.П. Жушмана. – Х., 2005. – 384 с.
10. Никифоров А.Ю. Бездокументарные ценные бумаги как объекты гражданских правоотношений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / А.Ю. Никифоров. – Томск : Томский государственный университет, 2010. – 26 с.
11. Яроцький В.Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції) : [монографія] / В.Л. Яроцький. – Х. : Право, 2006. – 544 с.
12. Посполітак В.В. Передача права власності на цінні папери та прав за цінними паперами в Україні (цивільно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / В.В. Посполітак. – К., 2001. – 226 с.
13. Басин Ю.Г. Вытеснение бумажного носителя из оборота ценных бумаг / Ю.Г. Басин // Предприниматель и право. – 2001. – № 3. – С. 22–26.
14. Саванець Л. Правова природа бездокументарних цінних паперів / Л. Саванець // Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». – 2011. – № 54. – С. 253–259.
15. Писемский П. Акционерные компании с точки зрения гражданского права / П. Писемский. – М. : Типография Грачева и Ко, 1876. – 231 с.
16. Швиденко О.С. Акція як об'єкт права власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / О.С. Швиденко. – К. : НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корещького, 2006. – 20 с.
17. Крашенинников Е.А. Понятие и виды предъявительских ценных бумаг / Е.А. Крашенинников // Российский юридический журнал. – 1994. – № 2. – С. 55–64.
18. Демушкина Е. Становление системы безналичных ценных бумаг в России: правовые проблемы / Е. Демушкина // Экономика и жизнь. – 1995. – № 25. – С. 19–25.
19. Шевченко Г.Н. Эмиссионные ценные бумаги: понятие, эмиссия, обращение / Г.Н. Шевченко. – М. : Статут, 2006. – 269 с.
20. Степанов Д. Современное российское правопонимание ценных бумаг / Д. Степанов // Журнал российского права. – 2000. – № 7. – С. 123–134.
21. Моррис Ч.У. Основания теории знаков / Ч.У. Моррис // Семиотика: антология. – М. : Академический проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2001. – С. 45–97.
22. Пирс Ч. Grammatica speculativa / Ч. Пирс // Начала прагматизма. – СПб. : Лаборатория метафизических исследований философского факультета СПбГУ ; Алетейя, 2000. – Т. 2. – 2000. – С. 40–223.
23. Солонская Л.А. Ценные бумаги : [учебное пособие] / Л.А. Солонская. – СПб. : СЗТУ, 2002. – 45 с.
24. Лукин В.А. Семиотика денег: деньгоцентричность человека и антропоцентричность денег / В.А. Лукин // Политическая лингвистика. – 2013. – № 2 (44). – С. 55–64.
25. Пирс Ч. Принципы философии / Ч. Пирс. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2001. – Т. 2. – 2001. – 320 с.
26. Пирс Ч. Некоторые последствия четырех неспособностей / Ч. Пирс // Начала прагматизма. – СПб. : Лаборатория метафизических исследований философского факультета СПбГУ ; Алетейя, 2000. – Т. 1. – 2000. – С. 10–50.
27. Добровольский В.И. Правовая природа акции и доли в уставном капитале. Способы защиты прав их владельцев / В.И. Добровольский // Арбитражная практика. – 2004. – № 3. – С. 13–25.
28. Долинская В.В. Акционерное право: основные положения и тенденции : [монография] / В.В. Долинская. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 736 с.
29. Майфат А.В. Некоторые особенности акционерных отношений / А.В. Майфат // Юридический мир. – 2004. – № 4. – С. 29–34.
30. Салатко А.Л. Проблемы розвитку цивільного законодавства про цінні папери в умовах переходу до ринкової економіки / А.Л. Салатко // Розвиток цивільного і трудового законодавства в Україні : [колектив. моногр.] / уклад.: Я.М. Шевченко, О. М. Молякко, А. Л. Салатко. – Х. : Консум, 1999. – С. 37–48.